

«філасофскага каменя» як цудадзейнага сродку для лячэння ўсіх хвароб, для ператварэння простых металаў у золата і пад.» [4, Т. 1, с. 225]. Слова запазычана з сярэднявечнай мовы – *alchemy* і ўзыходзіць да арабскага *alkimijā* [3, Т. 1, с. 65]. Як бачым, семантычна і фармальна лексема ўтворана ад назоўніка *хімія* пры дапамозе прэфікса *ал-*, які абазначае папярэдняе да таго, што названа матывавальным словам. Такое ж словаўтваральнае значэнне маюць іншыя паўтаральныя прэфіксальныя марфемы, напрыклад, прэфікс *перад-*(*перад-гісторыя*, *перад-пачатак*). Прэфікс *ал-*вылучаецца толькі ў назоўніку *алхімія* – таму адносіцца да ліку ўнікальных марфем.

10. Прэфікс *эри-*у назоўніку *эригэрга*. У сучаснай беларускай мове назоўнік *эригэрга* мае наступнае лексічнае значэнне: ‘тытул членаў былой аўстрыйскай імператарскай фаміліі // асоба, якая мела гэты тытул’ [4, Т. 5, кн. 2, с. 474]. Слова паходзіць ад нямецкага *Erzherzog* [4, Т. 5, кн. 2, с. 474] і семантычна і фармальна ўтвараецца ад назоўніка *гэрга* пры дапамозе прэфікса *эри-*, які ўказвае на старшынства па званні, што называецца матывавальным словам. Паколькі марфема выдзяляецца толькі ў назоўніку *эригэрга* (параўн.: *архі-епіскап*, *архі-пастыр*), то яна адносіцца да ўнікальных марфем.

ЛІТАРАТУРА:

1. Аўласевіч, М. А. Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы : частка першая (А–К) / М. А. Аўласевіч, Т. І. Якубовіч. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2002. – 242 с.
2. Бардовіч, А. М. Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы / А. М. Бардовіч, М. М. Круталевіч, А. А. Лукашанец. – Мінск : Беларус. навука, 2000. – 413 с.
3. Булыка, А. М. Слоўнік іншамовных слоў : у 2 т. / А. М. Булыка. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 1999. – 2 т.
4. Атраховіч, К. К. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т., 6 кн./ пад агульнай рэд. К. К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). – Мінск : БелСЭ, 1977–1984. – 5 т., 6 кн.
5. Шанский, Н. М. Краткий этимологический словарь русского языка / Н. М. Шанский ; под ред. С. Г. Бархударова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Просвещение, 1975. – 543 с.

СІСТЭМА ПЕРСНАЖАЎ, ГЕРОІ І ВОБРАЗЫ ПРЫ АНАЛІЗЕ ЛІТАРАТУРНАГА ТВОРА ВУЧНЯМІ І СТУПЕНІ АГУЛЬНАЙ СЯРЭДНЯЙ АДУКАЦЫІ

УА «Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы»
Кафедра прыродазнаўчых і лінгвістычных дысцыплін і методык іх выкладання
Селятыцкая А.А.

Працэс навучання ў школе ўключае не толькі засваенне складанай сістэмы ведаў, станаўленне многіх навучальных і інтэлектуальных навыкаў, але

таксама развіццё саміх пазнавальных працэсаў – увагі, памяці, мыслення, здольнасцей і асобы дзіцяці. Мастацкая літаратура нясе ў сабе вялікі развіваючы і педагагічны патэнцыял: далучае вучня да ўнутранага досведу людзей, фарміруе яго розум, уладкоўвае пачуцці. Чым больш грунтоўна і глыбей успрынята чытачомтое ці іншае тварэнне, тым большы ўплыў на індывід яно аказвае. Па гэтай прычыне ў якасці адной з асноўных задач выкладання літаратурнага чытання праграма ставіць праблему аналізу мастацкага твора.

У вывучэнні цэлага шэрагу літаратурных твораў уяўляецца магчымым абапірацца на аналіз вобразаў герояў, а менавіта іх апісанне, характарыстыку іх знешняга выгляду і характару. Значнае месца пры раскрыцці ідэйнага сэнсу літаратурных твораў належыць менавіта літаратурным персанажам. Таму ступень ўспрымання і разумення персанажаў вызначае агульнае стаўленне вучня да твора, у кантэксце ўспрымання яго ідэйнага зместу. Літаратурныя персанажы адлюстроўваюць абагульнены вопыт пісьменніка, а таксама выказваюць найважнейшыя ўласцівасці людзей гэтага часу або мінулай эпохі. Г.Н.Паспелава адзначае, што «персанажы, у сваёй сукупнасці складаюць сістэму, – гэты бок літаратурна-мастацкага твора, найбольш цеснымі сувязямі звязаны са зместам» [1, с. 131].

Сістэма персанажаў «бесперапынна мяняецца», пры гэтым выконваецца нейкая «іерархія дзеючых асоб» [2, с. 93]. Для зручнасці падыходу да гэтага аналізу прынята адрозніваць персанажаў галоўных (якія ў цэнтры сюжэту, валодаюць самастойнымі характарамі і прама звязаныя з усімі ўзроўнямі зместу твора), другасных (таксама даволі актыўна ўдзельнічаюць у сюжэце, якія маюць уласны характар, але якім надаецца менш аўтарскай увагі; у шэрагу выпадкаў іх функцыя – дапамагаць раскрыццю вобразаў галоўных герояў) і эпізадычных (якія з'яўляюцца ў адным-двух эпізодах сюжэту, часцяком не маюць уласнага характару і якія стаяць на перыферыі аўтарскай увагі; іх асноўная функцыя – даваць у патрэбны момант штуршок сюжэтнага дзеяння ці адцяняць тыя ці іншыя рысы персанажаў галоўных і другасных). Акрамя таго, адбываецца груповка, якая «ў межах сістэмы персанажаў кожны раз адпавядае суадносінам пэўных грамадскіх сіл»; так ажыццяўляецца прынцып «рэпрэзентатывнасці» персанажаў [2, с. 78].

Герой у творы – гэта адзін з найважнейшых сродкаў выказвання ідэі. Аналіз учынкаў герояў, іх маўлення, сістэма ўзаемаадносін паміж героямі – усё гэта ў цэлым дае агульную карціну твора і прыводзіць школьнікаў да асэнсавання галоўнай ідэі аналізуюмага твора.

Вобраз – гэта мастацкае абагульненне чалавечых уласцівасцей, рыс характару ў індывідуальным абліччы героя. Вобраз – гэта мастацкая катэгорыя, якую мы можам ацэньваць з пункту гледжання аўтарскага майстэрства. Казаць пра лірычных герояў можна толькі тады, калі вобраз асобы, які ўзнікае і які валодае ўстойлівымі рысамі, з'яўляецца «не толькі суб'ектам, але і аб'ектам твора». Гэты ж момант падкрэслівае Б.В. Корман [1], праводзячы мяжу паміж «уласна аўтарам» і лірычным героем: калі першы не з'яўляецца аб'ектам для

сябе, то другі з'яўляецца і суб'ектам, і аб'ектам ў прама ацэначным пункце гледжання.

На такіх уроках дзіця жыве жыццём персанажаў: дзеліць з імі іх мары, прыгоды, радасць. Засвойванне вучнямі I ступені агульнай сярэдняй адукацыі слоў, якія абазначаюць асобасныя якасці людзей, заклікана пашырыць кола ўяўленняў гэтых дзяцей у дачыненні да маральных учынкаў і павінна дапамагчы ім пры пазнанні людзей, а таксама пры самапазнанні. Вызначыўшы характар чалавека па яго дзеяннях можна развіць у вучня I ступені агульнай сярэдняй адукацыі крытычнае стаўленне да асабістых учынкаў, таксама, як і да ўчынкаў таварышаў [3, с.34].

Ступень разумення літаратурных вобразаў, цікавасць да іх вызначае агульнае стаўленне да твора, а таксама ўспрыманне яго ідэйнага напрамку. У літаратурным вобразе пісьменнік адлюстроўвае ўласны абагульнены вопыт, увасабляючы найбольш важныя ўласцівасці людзей з сваёй эпохі або з мінулых часоў. Ацэнка асаблівасцяў успрымання літаратурных персанажаў дзецямі малодшага школьнага ўзросту ў пошуку рацыянальнага метаду навучання чытанню, спрыяе аптымальнаму засваенню зместу мастацкіх твораў, таксама як і тое, што правільная адзнака персанажаў дае магчымасць, на наш погляд, павышаць эфектыўнасць ад урокаў чытання, узмацняючы пазнавальную і выхаваўчую функцыі дадзеных урокаў.

Такім чынам, урокі літаратурнага чытання спрыяюць станаўленню духоўнага свету дзіцяці, фарміраванню высокіх эстэтычных густаў, развіццю пачуцця прыгожага, унутранай патрэбы асобы да самаўдасканалення, да рэалізацыі творчых магчымасцей кожнага вучня.

ЛІТАРАТУРА:

1. Поспелова, Г. Н. Лирический субъект / Г. Н. Поспелова // Введение в литературоведение. Литературное произведение : основные понятия и термины. – М., 2000. – 634 с.
2. Гинзбург, Л. Я. О литературном герое / Л. Я. Гинзбург. – Л., 1979. – 223 с.
3. Гафитулин, М. С. Развитие творческого воображения: Из опыта работы со школьниками начальных классов: метод. разработка по использованию элементов теории решения изобретательских задач в работе с детьми / М. С. Гафитулин. – Фрунзе : Педагогика, 1990. – 160 с.